

Дітмар ШТЮДЕМАН

ПРО ВІРОТЕРПИМІСТЬ У ВІЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Поняття “постатеїстичне суспільство” змушує мене як німця на мить зупинитися — із здивуванням та зацікавленістю водночас. Із подивом, оскільки у німецьких дискусіях, за звичай таке поняття не зустрічається, а з цікавістю — оскільки воно спонукає мене до роздумів, які по суті стосуються і німецького суспільства.

Дозвольте мені це коротко пояснити: атеїстична за своєю ідеологією держава існувала з 1949 по 1990 рік тільки на сході Німеччини. Там проживала п'ята частина усього німецького населення. Чотири п'ятих усіх німців мали свою державу в Західній Німеччині, в якій Церкви займали свою міцну позицію, і в якій Федеральні канцлери й Федеральні президенти, приймаючи повноваження, завершували свою службову присягу словами: «У цьому нехай допоможе мені Господь». Люди на сході Німеччини у великій кількості підтримували контакти з Церквою. Взагалі великий суспільний рух на сході, спрямований на возз'єднання Німеччини значною мірою підтримувалося Церквами та пасторами. Тому й не дивно, що поняття “атеїстичне” чи “постатеїстичне суспільство” сьогодні майже не вживається у Німеччині.

Все це жодною мірою не означає, що німці сьогодні є релігійним народом. Приналежність до релігійної спільноти у багатьох існує тільки на папері. Переважна кількість німців почуває себе дуже далекими від Церкви, релігії та Бога. Від традицій позосталися «лишень» деякі цінності та звичаї — наприклад, церковне Вінчання, яке все ще практикується більшістю молодих пар, а, судячи з повідомлень преси, сьогодні навіть знову входить у моду.

Приблизно з кінця вісімдесятих чи з початку дев'яностих років у розділах культури німецьких видань все-таки знову час від часу з'являється уявлення про “повернення богів”. Під цим

мають на увазі симптоми духовного пошуку сенсу чи змісту життя, на чому зосереджується дедалі більша кількість людей поза традиційними релігійними спільнотами. Нажаль такий пошук занадто часто приводить до впадання у марновірство або у сектантство. Та як би то не було — у цьому випадку можна казати про окремі елементи “постатеїстичного суспільства” і у Німеччині.

Який взаємозв’язок існує у цій напружені духовній чи, мабуть, радше бездуховній, ситуації та такими суспільними інститутами як родина чи освіта, які тривалий час являли собою порівняно стабільне підґрунтя для німецької державності та суспільної надбудови? Як реагують сім’я та освітні установи на послаблення та тиражування моральних цінностей, що спостерігаються сьогодні?

Вважаю, що тут прослідковуються дві лінії розвитку як у освіті, так і в родині. Одна лінія змальовує поступове зникнення традиційних підходів на користь прагматичних вирішень: дедалі більше пар живуть спільно, не перебуваючи у шлюбі. Дедалі більше людей перебувають у мінливих подружніх стосунках, у “співжитті впродовж певного якогось часу”. Дітей виховують матері-одиначки, батьки беруть відпустки задля виховання дітей. Одностатеві “подружні” пари, завдяки відповідному правовому інституту, який називається “співжиттям”, отримують статус, що прирівнюється до шлюбу.

Водночас, у системі освіти втрачається значення гуманістичних ідеалів просвіти, що дісталися нам у спадок. Формування освіченої, вільної людини з почуттям відповідальності вже не є головним завданням школи та вища (вищий навчальний заклад). (Чесно кажучи, це стало б для них сьогодні вже непосильним завданням) Тому, що здається важливішим запропонувати молодим людям практичні та технічні навички, з якими вони матимуть реальні шанси на ринкові праці у цьому мінливому світі. Прямим текстом це, приміром, значить: для німецького студента, котрий вивчає славістику, церковнослов’янська мова навряд чи має якесь значення, проте йому набагато кориснішим буде скласти один або й два курси з інформаційної техніки.

Але інша лінія розвитку дозволяє побачити у змальованих змінах можливості свободи та емансипації, про які раніше можна було тільки мріяти. Якраз демократичне суспільство, яке ґрунтується на відповідальних та вільних рішеннях індивіда, дає

своїм членам максимальну свободу навіть у таких особистих сферах, як сімейне життя та освіта. Якщо ваша ласка, я наведу короткий приклад зі свого фаху дипломата: міністр Йошка Фішер зі своєю специфічною біографією як у сімейному плані так і стосовно освіти є видатним прикладом того, які можливості для розвитку особистості можуть стояти за описаним збігом обставин.

Якого висновку можна дійти, виходячи із вищесказаного стосовно ситуації з родиною та освітою у сучасному німецькому суспільстві?

Гадаю, що сьогодні необхідно накласти певні “корсетні рамки” на родинні та освітні біографії людей, що постійно змінюються, аби забезпечити чіткі точки опори у неозорому світі, не обмежуючи необхідної свободи дії. Слово, такий собі шпагат із підтримкою.

У питання політики стосовно родини це, наприклад, означає, що суспільство визнає крім класичного подружжя й інші форми спільного проживання. Але в той момент, коли з’являються діти, сімейні структури, як би вони не виглядали, мають забезпечувати надійність. Адже лише тоді діти зможуть вічувати себе у безпеці до тієї міри, яка необхідна для них, аби позитивно розвиватися. І у випадку необхідності втрутитися, допомогти — у цьому, безперечно, й полягає одне із найважливіших завдань держави і суспільства.

Для політики в галузі освіти це означає, що вона не має обмежуватися одною лише передачею знань, що необхідні для професії. Може не так уже й важливо чи предмет “Релігія”, що споконвічно існує у німецьких школах, замінити предметом “Формування життя, етика й релігія”, як це практикується у Федеральному краї Бранденбург; передусім, важливим видається, що учнів заохочують до розмірковування про свої особисті можливості, про свою відповідальність у вільному і терпимому суспільстві.

Нарешті, я вважаю, що Федеративна Республіка Німеччина як і багато інших країн із європейською культурою, так само вживає сьогодні, історично нову сміливу спробу створення відповідального та солідарного суспільства за одночасної реалізації всеохопної особистої (і не тільки економічної свободи). Цей процес продовжується зокрема у нас, з 1968 року, не досягнувши своєї досконалості. Пристосування політики у

вимірі родини та освіти до змінених суспільних реалій залишається тривалим завданням.

На завершення – найголовніше: все це може успішно вести людей у нашій країні до майбутнього, якщо суспільство наше вцілому керуватиметься не тільки визнаним, але й таким, що втілюється у життя принциповим розумінням етичних норм. У нас вони зафіксовані в Основному законі та ґрунтуються на традиції світогляду, який корінням своїм сягає у християнство. Але щоб жити за цими нормами, політиці та суспільству необхідно кожноденним своїм завданням або пристосовуватися, або чинити опір змінам зовнішнього світу.